

811.163.41'282.2(497.11-16)
<https://doi.org/10.18485/sj.2017.22.1.23>

ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 21. 08. 2016.
Прихваћен: 15. 12. 2016.

О ЈЕДНОМ ТИПУ ИСКАЗИВАЊА ПОСЕСИВНОСТИ У ВАЉЕВСКОЈ ПОДГОРИНИ**

У раду се указује на један семантички тип исказивања посесивности у Ваљевској Подгорини. Материјал са терена потврђује честу употребу конструкције *у + генитив личне заменице*, са значењем неутуђиве посесије. Имајући у виду раније налазе са источнобосанског терена и контактних зона, овим прилогом се проширује ареал појаве и наговештава правац изоглосе на испитиваном подручју, што је у складу са постављеним задацима наших дијалектолога.

Кључне речи: неутуђива посесија, конструкција *у + генитив личне заменице*, Ваљевска Подгорина, севернији западносрбијански говори, шумадијско-војвођански дијалекат.

1. Ваљевска Подгорина је географска, етнографска, историјска и административна целина у (северо)западној Србији, која обухвата горњи ток реке Колубаре, Јадра, Тамнаве и њихових притока (Павловић 1907: 349). Име Подгорина одувек је у народу употребљавано за означавање географског подручја смештеног испод планина Медведника, Јабланика и Повлена, а то значи да

* draganailija@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

„права” Подгорина обухвата само горњи ток реке Колубаре, што одговара и Вуковој интерпретацији (Вук, Рј.).¹

2. Недавно публикованим монографским описом говора Ваљевске Подгорине на фонетском и морфолошком плану утврђене су поједине изоглосе које се крећу управо саставком „праве” Подгорине и оне омеђене Павловићевом студијом, тј. данашњом административном линијом разграничења области (Радовановић 2014). Изван предмета ове дијалектолошке студије остали су по страни, једнако важни за српску дијалектологију (ареални распоред и генезу појава) и поједини синтаксички детаљи.

3. Имајући у виду до сада утврђене правце изоглоса на простору Ваљевске Подгорине, у раду се указује на један семантички тип исказивања посесивности употребом предлошко-падежне везе *у + генитив личне заменице* у вредности присвојне заменице, односно са значењем неотуђиве² посесије.

4. Уопште, предлошко-падежна конструкција *у + генитив личне заменице или и именице*, судећи по дијалектолошким прилозима, има шири ареал на источнохерцеговачком терену и у појединим србијанским говорима шумадијско-војвођанског дијалекта. Иако им најчешће недостаје потпунији контекст, примери се могу готово са сигурношћу интерпретирати као гранични случајеви за означавање нечега или некога што је у *власништву/поседу*, или се пак ради о локационом, *спацијалном* значењу.

С друге стране, дијалектолошка литература у новије време доноси обиље потврда са источнобосанског терена (уп. Реметић 2008; Симић 2013) и суседне контактне зоне – Рађевине (Петровић-Савић 2010), у којима ова конструкција служи и за исказивање посесивности у вредности присвојне заменице. Према мишљењу С. Реметића, пред дијалектолозима стоје два задатка: утврдити ареал појаве, а потом и објаснити генезу појаве, будући да конструкција о којој је овде реч није у складу са правилом „економисања” у језику. Наиме, Реметић сматра да је у питању затечени архаизам, на источнобосанском терену преузет од Бошњака – носилаца источнобосанског дијалекта насталог на простору средњовековне босанске државе (2008: 396–398). По мишљењу М. Петровић-Савић, могућа су два објашњења за присуство ове особености у говору Рађевине. Прво, чувању овог архаизма погодовале су историјске

¹ Љ. Павловић је знао за народно разумевање граница области, али се у омеђавању држао „чиновничких” подела. Његова административна граница, с једне стране, подразумева историјске чињенице с краја осамнаестог века када је „правој” Подгорини придодат део који је некада у склопу старе Мачве припадао жупи Рађево (Рађевини), смештеној у горњем току Јадра и Тамнаве (1907: 350); и, с друге стране, насеља која би историјски припадала Азбуковици, како је уосталом увржено и у народном поимању.

² Термин *неотуђива посесивност* означава да се предмет посесивног односа углавном не отуђује и односи се на делове тела (соматска посесивност), сроднике (релациона посесивност) или делове ствари (Пипер 2005: 682).

прилике и везе са источном Босном у време постојања Босанског пашалука; и друго тумачење, по којем се ради о предмиграционом стању, када су, могуће упркос природној граници, два ареала припадала „непрекидном говорном низу” (2010: 126).

5. Овом приликом учиниће се помак у утврђивању ареала појаве која са источnobосанског терена прешавши Дрину продужава ареал на северније западносрбијанске говоре.

Грађа је ексцерпирана из четрдесетак пунктова³ Ваљевске Подгорине, при чему су у анализу укључени сви примери у којима конструкција у + *генитив личне заменице* означава „праву”, неутуђиву посесивност у вредности присвојне заменице. По страни, и за другу прилику, остају потврде у којима ова предлошко-падежна веза обухвата друга посесивна и блиска месна значења.

6. Као критеријум у класификацији грађе наметнула се позиција ове конструкције као зависног члана синтагме у односу на њен управни члан:

(1) Примери у којима је конструкција у + *генитив личне заменице* у постпозицији:

Богдан љ *менѐ* бид у војсци Г, *син* љ *менѐ* њма једно жѐнско дѐте К, *баба* љ *менѐ* била ѓв на постољи, лѐжй М, *син* љ *менѐ* радиб Мил, *син* љ *менѐ* љзорѐ Мил;

(2) Примери у којима је конструкција у + *генитив личне заменице* на почетку исказа:

љ *менѐ свѐкар* и чѓвек бѐрљ кудиљу ДЛ, љ *менѐ чѓвек* љмрѓ већ двајес гѓдйна ГК, љ *менѐ свѐкар* и нѐрођена свѐкрва били су у бањи Г, љ *менѐ Стана* мала Г, љ *менѐ Милца* нѓси кљтлачу у рљци, велй Г, љ *менѐ љнука* на дѐсе мѐста Лоп, љ *менѐ мѓли* кад је био у војсци ѓни му дѓли Лоп, љ *мене ѓтац* рѐкѓ да се љзда дѓћа Остр; љ *њѐ љѐрка*, девѓјчица погинула Остр, љ *менѐ* је *Видоје* проѓдѓ у дѐвѐтом месѐцу СР, љ *менѐ ѓѐвѐр*, ѓн је љшѓ С, љ *менѐ свѐкрва* ѓв дрђѓла кљљч СР, љ *менѐ Мијо* причѓ јѓднѓм ГК;

(3) Примери у којима је синтагма удаљена од почетка исказа:

дѓвдѐ је љ *њѐга нѓс* појѓден Брез, а љ *њѐга сѐстра* радла Д, није јѓш љ *мене љѐрка* за удаје Г, нијад ме није ѓсовѓ ни бѓга, ни сѓнце, ни мајку, а љ *менѐ Милан* Брѓнци мајку сљјѐ Г, љ *менѐ зѐт*, ѓн дѓје мѐни и показѓ Лоп, ѓднѓ љ *менѐ љнук* тѓмо јѓдан сирѓмак Лоп, па љ *њѐга* пѓница ѓстала и ѓна млада удѓвца Лоп, мѓја маѓи вѐселѓ, ѓстало јѓј двѓје мљшкйња,

³ Ваљевској Подгорини данас припадају насеља у општини Ваљево и општини Осечина: Балиновић (Бал), Беомужевић (Б), Богатић (Бог), Братачић (Бр), Брезовице (Брез), Врагочаница (Вр), Вујиновача (В), Горња Буковица (ГБ), Горња Каменица (ГК), Горње Црниљѐво (ГЦ), Горње Лесковице (ГЛ), Гуњаци (Г), Доња Буковица (ДБ), Доња Каменица (ДК), Доње Лесковице (ДЛ), Драгијевица (Др), Драгодол (Д), Златарић (З), Кунице (Кун), Коњиц (К), Лелић (Л), Лопатањ (Лоп), Мајиновић (М), Милићиница (Мил), Мравињци (Мр), Оглађеновац (Огл), Осечина (О), Осладић (Осл), Остружањ (Остр), Плижац (Пл), Причевић (Пр), Ребѐљ (Реб), Ровни (Р), Ситариче (Сит), Совач (Со), Станина Река (СР), Стрмна Гора (СГ), Стубо (Ст), Сушица (Суш), Суводање (С), Тубравић (Туб), Туђин (Т).

била је и *жѐна мѝја* покѝјнѝ живѝа Сит, *мѝја мѝјка*, ѝна је живѝила осамдѝсѝт пѝт гѝдѝнѝ Сит, *мѝја снѝ* бѝла у Ваљеву Сит, *мѝја бѝба* растопѝ Сит, *мѝј тѝј дѝда* ѝн је ѝт^шѝ да прѝсѝ дѝвѝјку СР, јѝј, кѝликѝ је *мѝја кѝћа* направљѝна СР, *мѝја мѝјка* м^ѝѝсѝ прѝју Суш, *мѝј ѝтац* ѝправиѝ кѝћу Суш, кад је *мѝј ѝтац* ѝмрѝ Суш, *мѝј Мѝлан* кад је бѝо у болѝници Суш, *мѝј вѝселѝ Љубѝ* пѝгинѝ Суш, *мѝј вѝселѝ дѝда*, ѝн је јѝдан крѝпиѝ ракију С, а *мѝј свѝкар*, свѝ кѝзѝ лѝке дѝле око Стѝвѝ С, кад *мѝја дѝца* ѝћѝ у школу С, *мѝја јѝтрова* живѝ^{ла} скѝро стѝ гѝдѝнѝ С, *мѝја мѝјка* рад^{ла} на ѝиви С.

мѝј ѝтац спѝвѝ у вајѝту Бал, па *мѝја ѝнука* није се шѝшала уѝвште Бал, а *ѝтац* је дѝведѝс трѝ гѝд^не живѝиѝ *мѝј* Бал, *ѝтац мѝј* ѝтчѝ у кућу, *мѝја мѝјка* прѝчала Б, а *мѝј ѝтац* бѝо инвалѝд Бог, *мѝја свѝкрѝва* рѝдила пѝт ѝѝрију Бог, прѝвиѝ *дѝда мѝј* Бог, а *мѝј ѝале* није бѝѝ накљѝнѝн Бог, *мѝј дрѝг* дѝбар ишѝ сѝ мнѝм Бог, *мѝја мѝјка* пѝсијѝ зѝлѝни Бог, а *мѝј ѝтац* наѝа свѝма пѝкупѝвѝ машинѝ Бр, *мѝј ѝтац* од пѝдѝсѝте до шѝсѝте направѝиѝ шѝс свѝдѝбѝ Бр, *мѝја снѝ* ка се порѝд^{ла} у Ваљеву Бр, *мѝј ѝтац* знѝѝ да прѝвиѝ ѝпанке Бр, *мѝј ѝтац* ѝскопѝ Бр, *мѝј ѝтац* јѝдан бѝѝ Брѝз, *мѝј свѝкар* вјѝнѝчѝ Арсѝна Брѝз, а *брѝт* је *мѝј* ишѝ у рѝто Брѝз, а *мѝј чѝвѝјек* слабѝуѝѝц бѝѝ Брѝз, пѝслѝ *мѝја сѝстра* се ѝдалѝ за ѝѝгѝ Брѝз, кад је се рѝдио *мѝј ѝнѝк* Брѝз, *мѝја ѝѝца*, ѝни ишли Брѝз, и *мѝја мѝјка* и *стрѝна* пѝћѝ Брѝз, *мѝј ѝтац* кѝпѝ у воћу ГБ, *мѝја мѝјка* бѝла тѝд цѝра ГК, *мѝја мѝјка* рѝд^{ла} дѝсѝторѝ дѝцѝ Т, *мѝј ѝтац* је вѝрѝвѝ у Бѝга Д, *мѝј сѝн* тѝмо кад је се запѝслиѝ Д, *ѝтац мѝј* и Мѝлиѝвѝј вѝле О, *тѝта* је *мѝј* ѝзѝѝ пѝшку Др, иљѝду дѝвѝсто трѝнѝсте *дѝда мѝј* ѝмрѝ Лѝп, *мѝја мѝјка* прѝју мѝс^{ла} Г, *мѝј сѝн* радѝ у Крушѝику Г, *дѝда* је *мѝј* пѝно живѝиѝ Пл, кѝпѝ *мѝј* кѝм Влѝдимѝр Пл, али *дѝца мѝја* пѝмрѝла Реб, пѝслѝ кад је *мѝј ѝтац* ижѝениѝ сѝнове Реб, бѝла је и *жѐна мѝја* покѝјнѝ живѝа Сит, *мѝја мѝјка*, ѝна је живѝила осамдѝсѝт пѝт гѝдѝнѝ Сит, *мѝја снѝ* бѝла у Ваљеву Сит, *мѝја бѝба* растопѝ Сит, *мѝј тѝј дѝда* ѝн је ѝт^шѝ да прѝсѝ дѝвѝјку СР, јѝј, кѝликѝ је *мѝја кѝћа* направљѝна СР, *мѝја мѝјка* м^ѝѝсѝ прѝју Суш, *мѝј ѝтац* ѝправиѝ кѝћу Суш, кад је *мѝј ѝтац* ѝмрѝ Суш, *мѝј Мѝлан* кад је бѝо у болѝници Суш, *мѝј вѝселѝ Љубѝ* пѝгинѝ Суш, *мѝј вѝселѝ дѝда*, ѝн је јѝдан крѝпиѝ ракију С, а *мѝј свѝкар*, свѝ кѝзѝ лѝке дѝле око Стѝвѝ С, кад *мѝја дѝца* ѝћѝ у школу С, *мѝја јѝтрова* живѝ^{ла} скѝро стѝ гѝдѝнѝ С, *мѝја мѝјка* рад^{ла} на ѝиви С.

9. Судѝћи према потврдама и методу тоталне ексѝерѝције из скоро четрдѝсѝт насељѝ испитиванѝг подручјѝа, не може се дѝнѝти закљѝчак да анализирана синѝтаксѝчка појѝдиност дифѝренѝира терѝн Ваљѝвске Подгорѝне (као што то преѝизно чѝне одрѝђѝне фонѝтске, морфѝлошке и лексѝчке појѝдиности; в. Радованѝвић 2014), иако се може уѝчити да је исказивѝње ѝвог типа посѝсије чѝшѝе конкурѝнтном формѝм – присѝвојном замениѝом у ијѝкавско-ѝкавским и ѝкавизираним ијѝкавским пунѝковима.⁴ Чѝсто ијѝкавско-ѝкавски и ѝкавизирани ијѝкавски говори у Подгорѝни ређе неѝтуђѝиву посѝсију исказују конѝтрукѝијѝом у + *гѝнитѝв личне замениѝце*, а такѝвих је примерѝа сразмерно мање и у сѝлима „праве” Подгорѝне (уп.т. 1 и нап.).

10. С другѝе стране, расположивѝ материјѝл показује да се у подгорѝској ѝласти не јѝвљѝју синѝтагме у којѝма ѝвом конѝтрукѝијѝом управљѝ имениѝца у неком зависном падежу.

⁴ Дијѝалекѝолошким ѝписѝм говѝра Ваљѝвске Подгорѝне устанѝвљѝне су, с ѝбзирѝм на судѝбѝну јѝта, трѝ говорѝне зѝне: говори у којѝма је ѝчувана фонѝлошка инѝдивѝдуалност гласѝа јѝт (1), ијѝкавско-ѝкавски говори (2) и ѝкавизирани ијѝкавски говори (3), при чѝму је закљѝчено да се границѝа између зѝна (1) и (2), (3) прѝтеже до ѝсточѝних ѝбрѝнака планиѝне Јаблѝаник и даље прѝдужѝва угласном лѝвом странѝм тока реке Јаблѝаницѝ (Радованѝвић 2014: 334).

Према досадашњим интерпретацијама у дијалектолошкој литератури, на пример, карактер такве дискриминанте има употреба синтагми са управним чланом у зависном падежу у романијским говорима и њима сродним, која уједно и предваја источнобосански терен (Симић 2013: 489).

11. Када је у питању дијалекатско окружење, налазимо следећу ситуацију. У Ужичкој Црној гори конструкцију *у + генитив личне заменице* не констатује Славољуб З. Марковић (2011), што наводи на помисао да је нема. Говор Драгачева нема напомена из синтаксе, а из оскудне грађе о заменицама и још сиромашније о предлозима није се нашао ниједан пример којим би се посведочио овај тип посесивне конструкције (Ђукановић 1995). Конструкцију не налази ни Б. Николић у Колубари, иако, у виду закључних напомена, издваја „трагове источнохерцеговачких” и „трагове западнијих штокавских говора”, као и трагове супстрата и источнијих србијанских говора (Николић 1969), нити је она регистрована у говорима средње Колубаре (Радовановић 2006). Проблем није запазио ни М. Николић у србијанском Полимљу (1991). Неотуђива посесија није регистрована ни даље у моравичком говору (Николић 2001), нема је према централној Шумадији, а не употребљава се у овом значењу ни у говору Колашина (Пижурица 1981), као и у северозападној Боки (Павловић 2000).

Конструкција је, бар што до сада знамо, карактеристична за прекодринске говоре – поред већ поменутих романијских говора, забележена је у Горњим Цапардама (Ђукановић 1983: 70–71) и суседним Обадима (Симић 1978).

12. На основу досад реченог у вези с посматраним феноменом на тлу Подгорине и њеног суседства, могло би се закључити да је можда управо Ваљевска Подгорина сама периферија ареала овог типа исказивања посесивности, будући да се како идемо ка источнијим и јужнијим пунктовима подгорске области (и ближе обронцима Медвденика, Јабланика и Повлена) стиче утисак да је конкурентска форма с присвојном заменицом чешћа.

С друге стране, проблем представља чињеница да генитивна конструкција с предлогом *у + лична заменица (или и именица)* у досадашњој дијалектолошкој пракси углавном као појединост није доследно проблематизована, што је свакако отежавајућа околност у праћењу изгласе појаве.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђукановић 1983:** Ђукановић, Петар, *Говор села Горње Цапарде (код Зворника)*. Српски дијалектолошки зборник XXIX, Београд, стр. 191–294.
- Ђукановић 1995:** Ђукановић, Петар, *Говор Драгачева*. Српски дијалектолошки зборник XLI, Београд, стр. 1–240.

- Марковић 2011:** Марковић, Славољуб. *Говор Ужичке Црне Горе*. Српски дијалектолошки зборник LVIII, Београд, стр. 337–672.
- Милићевић 1879:** Милићевић, Милан Ђ. *Кнежевина Србија*, Београд, стр. I–XXIV + 643.
- Николић 1968:** Николић, Берислав. *Тршићки говор*. Српски дијалектолошки зборник, XVII, Београд, стр. 367–472.
- Николић 1969:** Николић, Берислав. *Колубарски говор*. Српски дијалектолошки зборник XVIII, Београд, 1–71.
- Николић 2001:** Николић, Видан, *Моравички и горњостуденички говори*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика. Студије српске и словенске. Монографије, Серија IV, Број 3, 2001.
- Николић 1991:** Николић, Мирослав, *Говори србијанског Полимља*. Српски дијалектолошки зборник XXXVII, стр. 1–549.
- Павловић 1907:** Павловић, Љубомир. *Колубара и Подгорина*. Антропогеографска проматрања. Српски етнографски зборник VIII, Насеља српских земаља, књ. IV, стр. 345–1085.
- Павловић 2000:** Павловић, Слободан. *Детерминативни падежи у говору Северозападне Боке*. Београд.
- Петровић-Савић 2010:** Петровић-Савић, Мирјана. *Исказивање посесивности у Рађевини конструкцијом предлог у + генитив личне заменице*. Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, LIII/2, Нови Сад, стр. 123–131.
- Пипер 2005:** Пипер, Предраг, *Семантичке категорије упростој реченици: Синтаксичка семантика*, у: Синтакса савременог српског језика, Београд–Нови Сад, стр. 575–978.
- Радовановић 2006:** Радовановић, Драгана, *Морфолошке особености говора Средње Колубаре*, Српски дијалектолошки зборник, LIII, Београд, стр. 1–186.
- Радовановић 2014:** Радовановић, Драгана. *Говор Ваљевске Подгорине*. Српски дијалектолошки зборник, LXI, Београд, стр. 1–366.
- Реметић 2008:** Реметић, Слободан. *О посесивној конструкцији у + генитив личне заменице на источнбосанском терену*. Јужнословенски филолог, LXIV, Београд, 391–400.
- Симић 2013:** Симић, Зоран, *Заменички генитив с предлогом у као формализатор посесивности у романијским говорима Старог Влаха*. Годишњак за српски језик, XXVI, Ниш, стр. 481–495.

Симић 1978: Симић, Милорад, *Говор села Обади у Босанском Подрињу*. Српски дијалектолошки зборник XXIV, Београд, стр. 1–124.

Српски рјечник, истолкован њемачкијем и латинскијем ријечима. Скупио га и на свијет издао Вук Стефановић. У Бечу, 1818.

Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима. Скупио га и на свијет издао Вук Стеф. Караџић. У Бечу, 1852.

К ВОПРОСУ ОБ ОДНОМ ТИПЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ ПОСЕССИВНОСТИ В ВАЛЕВСКОЙ ПОДГОРИНЕ

Резюме

В статье обращается внимание на один семантический тип высказывания посессивности в Валеvской Подгорине. Собранный материал подтвердил употребление конструкции *у + родительный падеж личного местоимения*, в значении неотъемлемого, реляционного обладания, особенно в западных местностях указанной области. Принимая во внимание ранее собранный материал в восточnobоснийском районе и контактных зонах, данная работа расширяет ареал явления и выявляет направление изоглоссы в исследованных говорах, в соответствии с поставленными нашими диалектологами задачами.

Материал показал, что относительно преобладающим является выражение посессивности с помощью притяжательного местоимения. Этим в значительной мере подтверждается, что Валеvская Подгорина может считаться периферией данного типа высказывания посессивности.

Ключевые слова: неотъемлемое обладание, конструкция *у + родительный падеж личного местоимения*, Валеvская Подгорина, говоры западной Сербии, шумадийско-воеводинский диалект.

Драгана Радованович